

Szörényi László

A jezsuita Jánossi Miklós Nagyszombat városának születéséről írott ovidiusi neolatin költeménye (1727)

Jánossi Miklós (1700–1741) *Natales liberae, regiaque civitatis Tyrnaviensis* című ovidiusi modorban írott tizenhat énekes eposzáról – ahol az utolsó ének a nem beszámozott előszóval együtt mintegy keretezi a kanonikus tizenötöt, amely a *Metamorphoses* énekeinek száma, és amelyet, mint tudjuk, a magyar költészetben a leginkább Zrínyi Miklós követett – az utóbbi időben két igen izgalmas tanulmány is megjelent német nyelven, Elisabeth Kleckertől és Franz Römertől.¹ A műről a magyar irodalomtörténet eddig nemigen vett tudomást, de a két kitűnő bécsi szerző nyomán nyilván felébred iránta a figyelem, legalább annyira, mint a szlovák irodalomtörténeté, amely már föl is ébredt.

A jelenleg rendelkezésemre álló időben minden kérdést természetesen nem érinthetek, amelyek pedig már a bécsi kollégák megoldottak, azokkal kapcsolatban nem is kell újra feltalálnom a spanyolviaszt. A mitológiát Jánossi tökéletesen humorisztikus és az Ovidiustól tanult parodisztikus modorban használja. A *Metamorphosest* természetesen követi abban, hogy a semmiből, a rendezetlenségből, a hiányból indul ki és halad a katasztrófákon keresztüli kiteljesedés, kiépülés, felnövés irányába. Legalábbis ez így tűnik, ha a két keretét nézzük el először egymás után, vagyis az első számozatlant, amely még nem alkalmaz mitológiai apparátust, és az utolsót, amely mintegy várostörténetileg és iskolatörténetileg felsorolja azokat a nagy magyar egyházi és világi férfiakat, legnagyobbbrészt arisztokratákat, illetve egyházi és világi írókat, mint például, hogy csak néhány nevet említsek, Zsámboki Jánost, Pázmány Pétert, Káldi Györgyöt, Esterházy Miklóst és Pált, a

¹ Elisabeth KLECKER, Franz Römer, *Von Dornen zum Musenheim: Nicolaus Jánossi, Natales civitatis Tyrnaviensis = Sambucus: Práca z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*, Trnava, Filozofický fakulta Trnavskej univerzity, 2005, 81–99; Elisabeth KLECKER, Franz RÖMER, *Natales civitatis Tyrnaviensis: Ovidrezeption in der Tyrnavier Jesuitendichtung*, Kniha 2005, Martin, Slovenská národná knižnica, 144–157.

Pálffyakat, Nádasdyakat stb. stb., akik mint alapítók vagy bővítők vagy mecénások átváltoztatták a terméketlen tükésivatagot, amely hajdanában vadul tenyészett a későbbi város helyén, a múzsák szent berkévé. Ennek a fejlődésnek a csúcspontja az, hogy miután az oszmánok elfoglalták Görögországot és benne Apolló és a múzsák szent helyeit is, a dalnokisten áttelepítette a biztonságos Nagyszombatba a Parnasszust. (Bízást föltételezhetjük, hogy ez az ötlet Janus Pannonius Guarinóra írott panegyricusából származik.) Ha azonban nem az allegorikus olvasatot vesszük alapul, hanem a mítoszparódiák sorozatát, akkor láthatjuk, hogy Jupiter kezdettől fogva úgyis mindent tud, és úgy tesz igazságot, hogy közben csak tovább növeli a bajt. Mikor vad katonák törnek a tükésbokrokra, akkor rögtön látja, hogy itten leánya, Venus csintalankodik, aki szeretőjét, Marsot akarja kedvezőbb helyzetbe hozni. Ezért gyorsan leszidja a leányzót, és egyúttal megjósolja neki, hogy nyugi, később majd minden rendbe jön. Ugyanezt teszi utána az egymást folyton följelentő parasztpárttal, ezt Ceres vezeti, és a baloldali radikálisokkal, akiknek természetesen Minerva a vezetője. Ez a két leányzó saját szüzességét, illetve anyaságát is veszélyeztetve folyton feleségül akar menni Vak Béla Tyrnavus nevű fiához, aki, noha kedve ellenére már csecsemőkorában vízzé akar változni, ki is folyik a bölcsőből, de szerencsére egy idő után visszaváltozik, sőt inni sem kap, csak Ceres táplálja valami csodatejjel, mert félnek, hogy ha vizet iszik, akkor átalakul. Magyarország jövője tehát veszélyben forog! A pártok nem tudnak megegyezni, sőt Minerva eléggé civilizálatlan módon utolsó szálig kitépkedi Ceres haját, mint egy fodrász, valamilyen csodakenőccsel. Ceres miután föltáplálta a csecsemőt, gyorsan feleségül megy hozzá, úgy látszik, győzött a parasztpárt. A hadiipari lobbist már az elején lebuktatta Jupiter, mikor elkergette a tükések közül a katonákat, II. Béla feleségét előbb oroszláná változtatta, aki aztán fogta magát és Leóból Léva lett mint egyszerű szabad királyi város. Ezt persze megirigyl Minerva, és ezért végül is csak sikerül átvizesíteni Ceres újdonsült férjét, aki bánatában átváltozik Trnava nevű folyóvá. Volt neki egy Tyrnavia nevű lánya is, az a papa partján letelepszik és várossá változik. (A fogából lesz például az egyik kapu.) Most már minden oké, már csak a törökök hiányoztak, akik idekergetik az egész Parnasszust. (Mint eddig is láthattuk, nem valóságos, hanem fiktív kronológia szerint történik minden, II. Béla csak azért szerepel, mert a korabeli történettudomány neki tulajdonította a város alapítását. A folyónak és a városnak azért van rokon neve, mert népetimológia alapján vezeti le, helyesen egyébként, a tükse jelentésű *trn* szóból mind a folyócska, mind a város nevét.)

Elisabeth Klecker és Franz Römer a Kníhában írott tanulmányukban igen helyesen feltűnőnek és feltétlenül vizsgálálandónak ítélik azt, hogy Jánossi az utolsó előtti, azaz XV. énekben beiktat egy egész kis irodalomtörténeti betétet azért, hogy bemutathassa az Apolló által Nagyszombatba telepített múzsai berek alkotásainak legsikeresebbjeit.² Tekintsük át mi is ezt a sorozatot, annál is inkább, mert a két osztrák szerző némelyik könyvről nem szól, többnek pedig vannak olyan vonatkozásai, amelyek számunkra rendkívül fontosak lehetnek.

Mindjárt a legelején egy meg nem nevezett szerző művére hivatkozik, akit egyrészt „hun Szophoklésznak” nevez, másrészt annyira fontosnak tartja művét, hogy a versben használt rövidített körülírást lábjegyzetben pontosabban is feloldja, hogy a cím nyomán meg lehessen találni a művet, amelyről azt is megjegyzi nagyon pontosan, hogy nyomtatásban is megjelent. Ez a dráma nem egyéb, mint Csepelényi Ferenc műve, amelyet a régebbi bibliográfiák Fitter Ádámnak tulajdonítottak.³

2 KLECKER, RÖMER, *Natales civitatis...*, i. m., 153–156.

3 SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*.

Címe: *Carolus I., superatis æmulis Hungariæ rex electus [...]*, Tyrnaviæ, 1712.⁴ Jánossi a következő lapalji magyarázatban pontosítja a tárgyat a cím kibővítésével: „Intellige: primum, superato Othone æmulo regem Hungariæ electum.” Magyarul: „Értsd [ti. a Károly nevet]: Első, akit vetélytársa, Ottó legyőzése után Magyarország királyává választottak.” A cselekményről részletesen beszámol Varga Imre és Pintér Márta Zsuzsanna könyve, és ebből kiderül, hogy Jánossit, az erdélyi születésű költőt nyilvánvalóan azért is érdekelte a darab, mert benne az Ottót csellel Erdélybe csalogató és tőle a Szent Koronát saját maga számára elrabló erdélyi vajdában, Kán (vagy Kán nembeli) Lászlóban fölismerete az előszavában is hangsúlyozott erdélyi különlegességet, amely ezúttal, vagyis az Anjou uralkodó előtti meghajlás esetén úgy csatolta ismét szervesen Magyarországhoz Erdélyt, mint ahogyan a *Diploma Leopoldinum* után történt az Erdélyi Fejedelemséggel.⁵

Hozzátenném, Jánossi döntését, hogy pontosan egy ilyen történetileg fontos tárgyat választó iskolai színjátékot magasztal fel és nevezi szerzőjét egyenesen magyar klasszikusnak, „hun Szophoklésznek”, az is befolyásolhatta, hogy lehetőleg mindenben szeretett volna elszakadni attól a mintától, amelyet tárgyválasztása szerint nemcsak emlegetnie kellett volna, hanem talán hivatkoznia is rá, vagyis Csiba István *Tyrnavia nascens* című (1706) költeményétől.⁶ Ennek oka pedig nem egyéb, mint hogy Jánossi el akart szakadni – legalábbis amennyire ez lehetséges – az aktualizáló allegorizálástól, amelynek egyértelműen politikai céljai voltak, vagyis nem festi le II. (Vak) Bélát, Nagyszombat vélt alapítóját mint kvázi a legitim Habsburg király, I. Lipót ösét, hogy a vele szemben föllépő trónkövetelő Boricsot allegorice megtehesse a szintén Lengyelország felől betörő Rákóczi ösének. Ennek megfelelően a Róbert Károlyról szóló darab beiktatása csak a Habsburgoktól független, mert még őket megelőző, de a magyar történeti hagyomány számára igen becses Anjoukat dicsőíti, mint ahogyan a könyvlistán később szereplő, Hunyadi Jánosról szóló dicsőítő beszédgyűjtemény is ki van hegyezve Mátyás hasonlíthatatlan nagyságára. Így II. Rudolf említve van ugyan természetesen mint a nagyszombati kollégium alapítója és mecénása, de minden dinasztikus háttér és személyes vonás nélkül.

A következő, az irodalomtörténeti listás epizódba beiktatott könyv Kazy Jánosé, akinek könyvét (*Stoa vetus et nova*) Jánossi azért választja ki, mert biztos, hogy „minden olvasónak tetszik, aki valaha is hallotta Phoebus lantpengetését”. E könyvet, amelyben a két összehasonlított filozófiai iskola természetesen nem felel meg egészen annak, amit a filozófiatörténet mond a régi és az újabb sztoáról, hanem a régin kell érteni a legszigorúbb, a római köztársaság történetírói és magasztalói által dicsőített ós-római jellemet és annak kiformalóját, a családi és iskolai nevelést, valamint az újabb sztoát, amelyen a már keresztény elemektől áthatott nevelést kell érteni, azaz azt, amelynek az egyetem hallgatói és tanárai is részesei, megteremtői és továbbadói.⁷

4 Ld. STAUD Géza, *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai, I, 1561–1773*, Bp., MTA Könyvtára, 1984, 132.

5 Vö. VARGA Imre, PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Történelem a színpadon: Magyar történelmi tárgyú iskoladramák a 17–18. században*, Bp., Argumentum, 2000 (Irodalomtörténeti Füzetek 147), 101–102.

6 Vö. Stephanus CSIBA, *Tyrnavia nascens* – Štefan ČIBA, *Zrod Trnavy*, edidit–preložil Jozef KORDOŠ (Scrinium Latino-Slovacum), Trnava, Filozofická Fakulta TU, 2011. (Örvendetes, hogy e kiadás – hasonlóan a sorozat többi darabjához – a bevezető tanulmányt és jegyzeteket latinul és szlovákul közli.)

7 A könyvnek szerencsére van új kiadása, kitűnő bevezető tanulmánnyal, a főntebb már említett könyvsorozatban: Joannes KAZI (sic!), *Stoa vetus et nova* – Ján KAZI, *Stará a nová Stoa*, edidit–preložil Daniel ŠKOVIERA (Scrinium Latino-Slovacum), Trnava, Filozofická Fakulta TU, 2009. – Vö. továbbá Daniel ŠKOVIERA, *Die prosimetrische*

Ezután, harmadikként egy iskoladráma és egy tanköltemény után, amely egyébként ráadásul az összes lírai strófafajta iskolapéldáit is tartalmazza, most egy igen különös műfaj következik: azon ünnepi feliratoknak, emblémáknak és szertartásoknak a leírása, amely két „ifjúsági” szent, azaz Gonzága Szent Alajos és Kosztka Szent Szaniszló szentté avatásának örömeire rendeztek, majd adták ki az egész ünnepség szövegeit és forгатókönyvét egy, Jánossi által *Parnassia liliának* nevezett, valójában *Lilietum Aloysianum, rosetum Stanislavianum* című kötetben (Nagyszombat, 1727). Sajnos a könyv nagyon tanulságos, mert csak nyilván anyagi okoknál fogva nem volt pénz a feldíszített templomban kialakított emblémák rézmetszetben mellékletként való közlésére, így csak a jelmondatokból és a rövid szimbolikus leírásokból értesülhetünk arról, hogy mi állt középen, azaz a jelige és az emblémát összefoglaló négy soros epigramma között. Érdekesen felelget egymásnak a két ifjú jezsuita novícius fő erényeinek és bűneinek (amelyeket ezen erények révén mind-mind meghaladtak) a leírása, mert például Szent Alajosnál ki van emelve, hogy ilyen bűn volt a hazaszeretet (*Amor Patriæ*), míg viszont Szent Szaniszlónál kiderül, hogy egyik legfőbb erénye az, hogy ő halála után is leghatékonyabb védőszentje hazájának, Lengyelországnak. Hiába, a latin tömörségnek is vannak hátrányai, mert végül is kiderül, hogy Alajos egyszerűen az atyját nem bírta elviselni, igaz, hogy Szaniszló viszont meghalt ugyan, de egy darabig csak nem akart elrothadni, hogy egy darabig fintorgás nélkül járulhassanak hozzá a búcsúzóknak. A Szent Alajos halála után történt csodák közül talán a legmeghatóbb és a legvirtuózabb a 24. szimbólumban foglaltatik. Ennek a képe, amelyet el tudunk képzelni, hiszen sok más emblémás könyvben is szerepel: az öreg gólyát eteti a fia. Ennek értelme a mi esetünkben az, hogy „életet ad anyjának”, ugyanis mikor az égből észrevette, hogy anyja haldoklik, akkor gyorsan elérte, hogy meggyógyuljon és hirtelen fölépüljön. Latinul a tanulságot jelző epigramma:

Fata vocant matrem; fatis Gonzaga repulsis,
 Dat vitam Matri Filius ipse suæ.
 Sic, quæ Mater erat, facta est jam Filia Filii;
 Et Pater est Matris, Filius ipse suæ.

„Gonzága elhárítja a végzetet, fia ad életet saját anyjának. Így aki korábban anya volt, most saját fiának a lánya lesz és egyúttal atyja is anyjának maga a fiú.”⁸ (Bocsánat a hasonlatért, de a derék szerző, akár vagy Árvai János volt, akár Thúróczi László, akár, mint ahogy a legutóbbi szakirodalom javasolja, Gyalogi János,⁹ mintha olvasta volna a *Hulladémon huszonöt meséjét*, ahol hasonló bonyolult családi viszonyok jönnek létre.)

A listára fölvetett következő szerző megint csak a lehető leghízelgőbb minősítést kapja Jánositól, mert hiszen nem kevesebbet mond Schez Péterről, a *Metamorphosis Hungariæ* szerzőjéről (1716), mint hogy „e német egy második Apolló”! Ugyanis így szólítja fel tanúbizonyságra a műfaj-, illetve iskolaalapító költőt:

Promotionsschrift Stoa vetus et nova = Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis [...] 2009, I–II, ed. Astrid STEINER-WEBER et al., Leiden–Boston, Brill, 2012, II, 1027–1037.

8 *Lilietum Aloysianum* [...], Tyrnaviae, 1727, pnn. D^r.

9 KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *Jezsuita szentek emblematiszus életrajzai a 17–18. században*, Magyar Könyvszemle, 1996/3, 320–355, 329.

Testis eris mihi, *mutatam* qui Cynthus alter
Hungariam æterno carmine Teuto canis.

„Te leszel nekem tanúm, aki német létedre mint második Apolló örök énekedben dalolod meg Magyarország átváltozását.”

Mindenesetre figyelemre méltó, hogy Schez irodalmi jelentőségét ilyen világosan látta Jánossi.¹⁰

Ezután ismét új műfajú könyvet emel ki a költő, mégpedig Rost Tamás művét. Ennek címe: *Enthusiasmus super tricolle Ungariæ* (Tyrnaviæ, 1722). A címben szereplő országnév ebben a fikcióban egyúttal egy gyönyörű nimfa neve is, aki azonos azzal a Hunnával, akit Schez teremtett meg, és aki utána még jó darabig kitartott a jezsuita költők mellett. Rost Tamástól el is nyeri jutalmát, amennyiben a költő öt hozzáadja Jupiterhez. A szertartás a magyar címer hármasságán megy végbe, azaz a címer szemből látható jobb oldalán található, a kettős keresztet tartó heraldikai elem, amelyet a 17. századtól azonosítottak a Tátra–Fátra–Mátra hármasságával. Apolló, miután hiába utazta be az egész világot pegazusán a mű első részében, végül is itt Magyarországon találja meg az igazi elíziumi mezőket. Jupiter és Hungária esküvőjére vőfélynak Mercuriust kéri fel, aki természetesen meghívja az olimposzi rokonságot. Nincs nagy sikere azonban az alvilágban, ahonnan szörnyű fenyegetésekkel és káromkodásokkal űzik el, még a tengeristen, Neptunus is alaposan megsértődik, de a végén minden jóra fordul: Apolló ugyan rájön arra, hogy semmi se tökéletes, még az elíziumi mezők és az ott található, urbanisztikailag alaposan kiképzett kertek sem az igaziak, no de hát a világon minden mulandó és hiábavaló, az egész élet csak a folyton fúvó szél játéka és így tovább és így tovább.¹¹ (Különben nagyon szép, hogy Rostot is alaposan megdicséri, ráadásul azzal, hogy nem kisebb szülővárosánál; ez a szülőváros ugyanis éppen Nagyszombat.)

Hogy ne nagyon búsuljunk a vanitatum vanitason, mert az egész világ sem különb, most következik a listában egy negatív utópia. Mégpedig Novotha István *Imago poetica seu fabulosa regionum quarumdam utopiæ, morum, cæterarumque rerum descriptio* (Tyrnaviæ, 1723) című műve. Ez egy viszonylag ritkább fajtáját képviseli a promóciós könyveknek, ugyanis a vezető poétikatanár által irányított módon, de ezt valóban egyes hallgatók írták és adták elő. Itt ezek nevét is egyértelműen feltünteti a könyv: Bruncvik Antal Galgócról, a bécsi Mantelli Ignác és a pozsonyi Perneszy János. Ők írták, természetesen tanári irányítással, és nyilvánvalóan ők is finanszírozták mint offerensek a könyv kinyomtatását. Az előszót valószínűleg a vezetőtanár, Novotha írta, és ebben azt mondja, hogy az ő dalait majd remélhetőleg a legkülönbözőbb nemzetek fogják olvasni és énekelni, mert hiszen a dal mindegyiküknek teremt városokat, amely városok falai énekből lesznek, de ének lesz az ott tapasztalható erkölcsökből is, sőt az ott megélhető sorsokból is. Minden, ami történik akár a piacon, akár a háborúban, akár a törvényben, az feltalálható lesz ebben a dalban. Az első képzeletbeli ország a tudálékosoké (Sciolia), ezt ráadásul egy plautusi figurának, a hetvenkedő katonának a sírfelirata fejezi be. Nincs az a rossz tanuló, aki ne akarna megjavulni, ha ezt a fenyegető epitáfiumot olvassa – gondolta legalábbis a tanár. A második könyv sem akármilyen: abban a képmutatás alakul át hirtelen országgá vagy várossá (Hypocrisia). (A leírásokhoz dőlt betűkkel jegyzetek is tartoznak,

10 Vö. e sorok írójától *Hunok és jezsuiták: Fejezetek a magyarországi latin honfoglalási epika történetéből*, második, javított és bővített kiadás, Bp., Nap, 2018, 127–147.

11 A műről ld. LUKÁCS István, *Metamorphosisok a XVIII. század hazai irodalmában*, Bp., a szerző kiadása, 1944. Vö. SZABOLCSI Miklós recenzióját: *Irodalomtörténet*, 1945/1, 38–39.

amelyek fejtegetik például az antik komédia vagy Euripidész drámáinak a titkát.) Következik a nagyszájúság országa (Lingvonia), azután a haszonlesése (Livornia), a bolondozása (Jocastria), de sorra kerül a hízelkedés hona (Blandinia), a mogorvaságé (Morosia), majd a pokrócszerű grombaság országába érkezünk (Grobiana). Aztán jön a vakmerőség (Temeraria) és annak kapcsán egy kis elmélkedés Menandrosz drámáiról. Az utolsó országa ennek a satírasorozatos utópikus földrajzi atlasznak Civilia, ahol elvileg olyan jólnevelt és normális emberek élnek, akik mindent mérséklettel gyakorolnak, nem túlzók, az ott lakókat nem is nézik javíthatatlan tahóknak a műzsák.

A satirikus nemből hirtelen átcsap a lista a heroikusba, hiszen két sort is kap Árvai György Hunyadi Jánosról írott kiséposza, a *Columen orbis christiani Joannes Hunyady* (Tyrnaviae, 1724). De ez a rövid epigramma nem kevesebbet állít a Bonfini nyomán írt héténekes műről, mint hogy Hunyadi volt a keresztények által lakott világnak támasza és oszlopa és ezért érdemi meg a költő által neki nyújtott babérkoszorút.

Végül pedig már följebb nem is lehet menni, mert a lista utolsó darabja nem más, mint a Szent Péter trónján nem régóta ülő pápának, XIII. Benedeknek és családjának magasztalása, azaz az

Orsini-ház dicsőítése, amely az európai világ ékessége. Ezen költemény szerzője Péterffy Károly, címe pedig *Decus Europæ, seu domus Ursina, origine, gestis & cognatione principum illustris poetica narratione descripta* (Tyrnaviæ, 1725). Ebből többek között megtudhatjuk, hogy az Orsini család legrégebbi őse egy hirtelen elárvult gót herceg volt, Mundilla nevű, akinek már se apja, se anyja nem élt, dajkájának elapadt a teje, ezért a jó asszony egy medvét kért meg, hogy szíveskedjék szoptatni a csecsemőt. A medve igazi római hazafi volt, és *elirigyelte annak a nőstényfarkasnak a dicsőségét, aki Romulust és Remust táplálta, a csecsemő pedig, noha eredetileg barbár lett volna a lelke, a medvetej hatására megmentett néhány római várost, végül magát Rómát is a longobárdoktól, és ezért római polgárjogot nyert. Érdemes megnézni azokat a képeket, amelyeket aztán a végzetesen elszaporodott Orsini család legkülönbözőbb kastélykertjeiben álló medvéket ábrázolják, avagy a humanista genealógia egyik csúcscaként számontartott Sansovino-könyv címlapját is érdemes tanulmányozni, amelyen egy vidám medve vigyorog le az általa feltáplált dicső családra, amely közben folyamatosan pusztítja a pogányokat, törököket és egyéb istenátkát, legalábbis amíg tart a lapból. Az a kép is igen szép, ahol XIII. Benedek pápa családja úgy látható, hogy ezt az irtózatosan terebélyes fát az igen derék medve támogatja, miközben szoptatja a picinykét. Az előtérben Neptunus látható rendkívül dühös arccal, mert ő kimaradt az egészből.*

Elnézést a satirikus hangért, de mást nemigen tudok alkalmazni, tudniillik ezután jön a szigorúan ovidiusi alapon megszerkesztett XV. ének, azaz a záróének hirtelen humoros fordulata; nem mintha az előző költészet-, színház- és irodalomtörténeti lista nem lett volna olyanképpen ironikus, ahogy Ovidius szokta emlegetni költőelődeit és kortársait, legyenek azok akár görögök, akár rómaiak. Sokszor szeretettel, de mindig fenntartással. Most viszont kiderül, hogy Jánossinak mint Ovidius hú követőjének azért volt szükséges a zárlatba a pápa, hogy egy kicsit elmackósítsa az egészet. Engedjék meg, hogy ezt most magyar prózában fordítsam.

Micsoda? Hogy eddig nem voltak erdők Nagyszombatban; mégsem hiányzott egyáltalán e helyütt az árnyék. Tudniillik ahhoz, hogy ennyi és ily nagy költők metrumait és dalait és még mindazokat, akiket még szeretnék lehetőleg megemlíteni, hosszú időre van szükség. Azonban tudjuk azt, hogy a mérhetetlenül nagy Kárpát [=ezen a költő a Tátra hegységet érti], nem is beszélve a Mátráról és a Fátráról, gyakran ott szokta hagyni – mint mondják – a maga völgyeit. Ennél nagyobb hazugságot még a költők se szoktak mondani. Mert nekik van olyan jelük, amely hitelt érdemlően, biztosan bizonyít. Ha más nincs is efféle, legnagyobb tanúként a jövőben bizonyára el lehet fogadni azt a vadállatot, amely, ó, tudós ifjúság, a te legkedvesebb játszótársad! Ezen vadállat őszintén leképezi szörös édesanyja küllemét, különösen akkor, mikor ugyanúgy szereti a hiblei mézet. *Van még egy állatka, mégpedig ő a Szűz Mária-kollégiumban lakik pillanatnyilag mind vendég, akit nem szabad megölni, noha Lükáónnak, a szörnyű zsarnoknak a leszármazottja* [mint tudjuk, a *Metamorphoses* elején változik ez a derék arkádiai király, aki meg akarta gyilkolni magát Jupitert, farkassá]. Ezen kölyköket szüleik még el sem kergették a tejtől, amikor már beállított ide maga a Kárpát a citeraszóra [itt természetesen azt az óriást kell érteni, aki mielőtt hegygé változott volna, a Carpathus nevet viselte]. Hozta magával az erdőket is, valamint követték őket a hegyek is. Jöttek a sziklák a kecskékkal, és minden létező vadállat [természetesen ez annak a paródiája, hogy Orpheus a *Metamorphoses* X. énekében, mielőtt széttépnék a nők, keserves dalával maga köré gyűjti a hegyeket, völgyeket, fákat, vadállatokat]. Mikor elbájolja őt a lant hallása és lenyűgözi őt a zene, mégpedig a költői metrummal zengő zene, a kis maci [ursulus] magán kívül van, és már azt se tudja, kicsoda. Messziről azonban jött egy

durva paraszt [neve is van a versben, Menalcas, Vergilus harmadik eclogájából jön mint igencsak goromba egyéniség], odavonzza őt ennek az egész csodának az újdonsága, és mikor megpillantja, társához ily szavakat szól: „Hé! Nézd csak, micsoda tömeget hoz magával ez a gonosz egér! Félek, hogy ő lenne a pokol fekete bandájának a vezére. Legyünk gyorsak, és veszítsük el ezt a királyt és vele ártalmas csürhét. Mindkettő megérdemli a pusztulást. Így örök okunk lesz a dicsőségre, nevünk híre a csillagokat fogja érni.” Így szólott, és rárohannak vadul a macira, akit egérnek néztek. Rögtön áldozata lesz ez a paraszti maroknak! Csodálkozva nézik aztán a farkát, és egy legyező kapja el őket az egér helyett [ti. kaptak egy nagy pofont a macitól], azután csodálják azt is, hogy milyen görbe körmök vannak a lábán. Erre azt mondja a másik: „Te, inkább vigyük el az uraknak ajándékba! Nem hiszem, hogy a másikkal jobban boldogulnánk.” Nem is késlekednek, nagy diadalmenetben, ordítozva városszerte elviszik a neki kiszemelt úri lak küszöbére. Természetesen ordítva azzal dicsekednek, hogy foglyul ejtették azt az egeret, aki az összes többinek parancsol. Még azt is hozzáteszik, hogy ezt a hegyen művelték, amely közel van a városhoz, és hogy mekkora ravaszúságra volt szükségük, hogy megfoghassák. Paraszti tahóságuk óriási röhejt kelt, mert rögtön kiderül, hogy ez csak az a vad, aki korábban is volt. Így szerencsére a kis farkas megnyuvasztására már nem került sor. Úgy gondolom, hogy őt is elkapta Apolló lantjának szerelme.¹²

Jánossi Miklós 41 éves korában halt meg, az összes rendi forrás szerint agyondolgozta magát. Nem volt sokáig Nagyszombatban, visszarendelték Erdélybe, szűkebb szülőházájába, de ott már nem foglalkozhatott költészettel, mert agyonterhelték adminisztrációs, missziós, prédikációs és sokszor a hitvitákkal érintkező munkával mint a gyulafehérvári püspök különleges tanácsadóját. Gondolom, szegénynek, mikor visszagondolt boldogult tanárkorára, más öröme már nemigen maradhatott, mint hogy abban reménykedjen: valamelyik sikeres prédikációja után ő is kap egy macit. És a helyi parasztok azt talán még agyon se akarják verni. Ugyanis a medve egyre kedveltebb lett a szerzetes költők között: 1780 körül már ismerünk olyan piarista költőt, aki külön költeményt szentel a játékmacinak. (Igaz, akkor még agyagból készítették, nem plüssből.)

12 JÁNOSSI, i. m., 67–68.